

ارائه الگوی سنجش سطوح قانون‌پذیری دانشجویان دانشگاه‌های تهران (با تأکید بر مدل آجیل پارسونز)

فاطمه هلالی^۱

فاطمه خیاطی^۲

تاریخ پذیرش: ۹۱/۸/۱۴

تاریخ وصول: ۹۱/۵/۶

چکیده

امنیت و آزادی دو مؤلفه شاخص برای جوامع توسعه یافته است. به طوری که به هر میزان که دو شاخص امنیت و آزادی در جامعه‌ای بالاتر باشد، به همان میزان آن جامعه و شهروندان آن از میزان رضایت بالاتری برخوردار بوده و زندگی انسانی تری را تجربه خواهند کرد. بنابراین، هدف اصلی این پژوهش، سنجش سطوح قانون‌پذیری دانشجویان دانشگاه‌های تهران براساس مدل آجیل پارسونز است. این پژوهش از نظر هدف، کاربردی، از نظر روش‌های گردآوری داده‌ها توصیفی-تحلیلی از نوع پیمایشی است. ابزار جمع‌آوری داده‌ها نیز پرسش‌نامه و فیش‌برداری است. جامعه آماری این پژوهش را کلیه دانشجویان دانشگاه‌های تهران تشکیل می‌دهند که به روش نمونه‌گیری طبقه‌ای تعداد ۴۰۰ نفر مورد بررسی و ارزیابی قرار گرفتند.

نتایج این تحقیق نشان داده‌اند که سطوح سنجش قانون‌پذیری دانشجویان پایین‌تر از سطح متوسط و میانگین کمتر از عدد سه است که مطلوب فضای دانشگاهی نمی‌باشد. همچنین سطح سنجش قانون‌پذیری دانشجویان دانشگاه‌های تهران با رویکرد مدل آجیل پارسونز تحت تأثیر خرده‌نظام سیاسی فضای دانشگاهی به میزان ۸۴ درصد و در سطح بسیار قوی مؤثر است. مهم‌ترین شاخص‌های شناسایی شده این خرده‌نظام، اعتماد سیاسی دانشجویان است. اعتماد به شایستگی و لیاقت فرماندهان انتظامی کشور در تأمین امنیت برای مردم و از همه مهم‌تر برای فضا و جامعه

۱- کارشناس ارشد جامعه‌شناسی

۲- کارشناس حقوق و نرم‌افزار

دانشگاهی، عوامل مؤثر و مقوم قانون‌پذیری و رعایت نظم و انضباط اجتماعی از سوی دانشجویان دانشگاه‌های تهران است.

کلید واژه‌ها: قانون‌پذیری، اعتماد، اعتماد سیاسی، نظم و انضباط اجتماعی، مدل آجیل پارسونز، هنجار.

مقدمه

قانون‌پذیری و قانون‌گریزی و به بیانی دیگر هنجارپذیری و هنجارشکنی مفاهیمی هستند که عمیقاً ریشه در علم حقوق و جامعه‌شناسی دارند. دو واژه نخست بیشتر در حقوق مستعمل بوده و دو واژه دیگر در علم جامعه‌شناسی کاربرد بیشتری دارند. از این رو، بررسی میزان قانون‌پذیری و رعایت هنجارها در جامعه، مطالعه‌ای بین‌رشته‌ای و به بیانی مطالعه‌ای در حوزه جامعه‌شناسی حقوقی است. سومین قسم از منابع حقوق یعنی عرف، جایگاه هنجارها و ارزش‌ها و به بیانی دیگر خاستگاه جامعه‌شناسی است و دو منبع دیگر یعنی قانون و قرارداد نیز عرصه حقوق است که مجموع این سه در یک دیدگاه کلی به جامعه‌شناسی حقوقی می‌انجامد. «حقوق در زمره علوم اجتماعی است و در جوامع انسانی به جهت وجود رابطه اجتماعی بر آنان حکمرانی می‌کند. حقوق با جامعه‌شناسی ارتباط نزدیک دارد؛ زیرا حقوق رشته‌ای از علوم اجتماعی است که اجتماع انسان‌ها را تنها به منظور کشف قواعدی که نظم و صلح را تأمین می‌کند، مورد مطالعه قرار می‌دهد. اجرای قواعد حقوقی مستلزم ایجاد یک سلسله وقایع اجتماعی است که به نوبه خود باید از طرف جامعه‌شناس بررسی شود. به طور کلی، هر عالم حقوق، برای به دست آوردن قواعد حقوقی و تفسیر قوانین موجود باید به روش تحقیق در جامعه‌شناسی آگاه باشد. جامعه‌شناسی حقوقی، وقایع اجتماعی را از جهتی که مربوط به حقوق می‌شود، مطالعه می‌کند» (افشار، ۱۳۵۶، ص ۲۳).

بنابراین، موضوع این نوشتار در حیطه جامعه‌شناسی حقوق است. «جامعه‌شناسی حقوق» رشته‌ای علمی است که در آن با استفاده از یافته‌های جامعه‌شناختی و علوم دیگر، به تحلیل و بررسی هنجارها و قواعد می‌پردازیم (علیزاده، ۱۳۸۷، صص ۱۳۸ و ۱۳۹).

اهمیت و ضرورت پژوهش حاضر در چند مورد قابل ذکر است: مطالعه و بررسی میزان قانون‌پذیری دانشجویان تهرانی و عوامل مؤثر در قانون‌پذیری شهروندان را شناسایی می‌کند، با شناسایی عوامل مؤثر بر میزان قانون‌پذیری دانشجویان، نحوه افزایش میزان قانون‌پذیری این گروه و دیگر شهروندان نیز مشخص خواهد شد، علاوه بر این، اندازه‌گیری میزان قانون‌پذیری دانشجویان، نحوه برخورد این گروه را در بحران‌های آتی جامعه مشخص خواهد کرد، با انجام این پژوهش، خواست اجتماعی و سیاسی دانشجویان به عنوان فعال‌ترین جنبش سیاسی در بین شهروندان مشخص خواهد شد و نیز گره‌ها و معضلات موجود در قانون یا در نحوه اجرای آن توسط مراجع قانونی مشخص می‌شود.

هدف اصلی این مطالعه بررسی میزان قانون‌پذیری و رعایت هنجارها در بین دانشجویان تهرانی است. اهداف فرعی این پژوهش عبارت‌اند از: بررسی عوامل مؤثر در قانون‌پذیری و رعایت هنجارها در بین دانشجویان تهرانی، بررسی میزان هم‌نواپی دانشجویان با حقوق و قوانین جامعه و نیز بررسی میزان رضایت دانشجویان از نحوه اعمال قانون توسط مراجع ذی‌صلاح است.

بیان مسئله

هنجارها و ارزش‌ها، پایه و اساس کنش‌های فردی و اجتماعی را تشکیل می‌دهند. این دو عامل به علاوه قانون و نحوه اجرای آن، نحوه‌گزینش و انجام کنش افراد را تعیین می‌کنند، با این تفاوت که عدم رعایت ارزش‌ها و هنجارها مجازات قانونی در پی نداشته - مجازات عرفی و مردمی را شامل می‌شود - حال آنکه قانون‌گریزی و عدم رعایت قانون با مجازات رسمی روبه‌رو می‌شود.

«راکیچ» معتقد است که ارزش، عقیده پایداری درباره شیوه خاصی از رفتار یا هدف نهایی وجود است که از نظر فردی یا اجتماعی در برابر شیوه رفتار یا هدفی دیگر قابل ترجیح است (فیدر، ۱۹۸۴). همچنین منستد و هیوستن (۱۹۹۶، ص ۶۶۵) به نقل از شوارتز، ارزش‌های بشری را عبارت از اهداف فراموقعیتی^۱ می‌دانند که به عنوان اصول راهنما در

1. Trans-Situational

زندگی فرد یا گروه به کار رفته و از نظر اهمیت تفاوت دارند. از نظر اینان معنای یک ارزش در الگوی تجربی پیوسته با سایر ارزش‌ها و از جایگاه آن ارزش در ساختار روابط میان تمام ارزش‌ها منعکس می‌شود. سیلز (۱۹۷۲) نیز در بررسی میزان قانون‌پذیری، علاوه بر نظام حقوقی، نظام ارزشی را نیز دارای نقش برجسته‌ای می‌داند. از نظر وی انواع و سطوح مختلف ارزش‌ها همچون اهداف، هنجارها و مقدسات عناصر تشکیل دهنده نظام ارزشی فرهنگی هستند که عملاً بر مبنای مجموعه‌ای منطقی از ملاک‌های ارزیابی شامل تفاوت‌های ارزشی صریح و ضمنی و رفتارهای مرتبط با ارزش قرار دارد. بنابراین، نظام ارزشی از ارزش‌های صریح، ضمنی، مثبت و منفی که در قضاوت‌های ارزشی و رفتارهای شفاهی و غیرشفاهی مستتر هستند، تشکیل می‌شود (ص ۲۸۸).

هنجارهای اجتماعی، رفتارهای معینی هستند که بر اساس ارزش‌های اجتماعی قرار دارند. ارزش‌های اجتماعی به تدریج به صورت هنجارهای اجتماعی درمی‌آیند و با رعایت کردن آنها جامعه انتظام پیدا می‌کند. هنجارهای اجتماعی شیوه‌های رفتاری معینی است که در گروه یا جامعه متداول است و فرد در جریان زندگی خود آن را می‌آموزد، به کار می‌بندد و نیز انتظار دارد که دیگر افراد گروه یا جامعه آن را انجام دهند. پاره‌ای از مهم‌ترین هنجارهای جامعه عبارت‌اند از: رسم اجتماعی، میثاق اجتماعی، تشریفات اجتماعی، آداب اجتماعی، شیوه‌های قومی، قوانین اجتماعی، اخلاق اجتماعی و مقررات اجتماعی (وثوقی و نیک‌خلق، ۱۳۷۷). «قانون عبارت است از مجموعه مقرراتی که بر چگونگی رفتار شهروندان یک جامعه نظارت دارد (قوانین ماهوی) و همچنین شامل مقرراتی است ناظر بر نحوه اجرای قوانین و دادرسی (قوانین شکلی) مجموع مقررات قوانین ماهوی و شکلی در سطوح مختلف، نظام حقوقی جامعه را تشکیل می‌دهد. نظام حقوقی بارزترین و نهادی‌ترین وجه نظارت بر رفتار شهروندان به شمار می‌رود» (ضمیران و عبادی، ۱۳۷۵، ص ۵۲) قانون در معنای عام شامل کلیه مصوبات قوای مقننه، آیین‌نامه‌ها، بخشنامه‌ها و قواعد مصوب شده اداری است. قانون در مفهوم خاص فقط شامل مصوبات قوه مقننه است. همچنین قوانین از لحاظ سلسله مراتب به ترتیب عبارت‌اند از: قانون اساسی،

قانون عادی، عهدنامه‌ها و توافق‌نامه‌های بین‌المللی، کلیه بخشنامه‌ها، آیین‌نامه‌ها و مصوبات دولت (در بخش اداری) (افشار، ۱۳۵۶، ص ۱۳).

پس از مشخص شدن ارزش، هنجار و قانون، مسئله اصلی این است که چرا به قانون نیازمندیم و چرا قانون‌پذیری در یک جامعه مهم است؟ هر جامعه‌ای در هر برهه‌ای از زمان به قانون نیازمند است. زیرا همیشه پدیده‌ای به نام زورگویی و اعمال مجرمانه در جوامع به چشم می‌خورد. افراد پیمان‌شکن و ضدقانون منافع خویش را از طریق نقض قوانین و مقررات تأمین کرده و موجبات ناامنی را در جامعه سبب می‌شوند. در مقابل، جوامع همیشه در برخورد با آنان به روش‌های قهرآمیز روی می‌آورند. بنابراین تبعیت از قانون الزامی است. «جامعه باید با وضع قوانین از شرارت انسان بکاهد و امکان زندگی مسالمت‌آمیز را فراهم آورد و تن دادن به قانون هرچند ناگوار است اما از درد و رنج و تنش احتمالی میان آدمیان می‌کاهد» (ضمیران و عبادی، ۱۳۷۵، ص ۵۲).

در زمان حاضر، کل کشور و به خصوص پایتخت گاه و بیگاه دچار بحران‌هایی می‌شود که اگر نگوییم هسته مرکزی، دست کم نیروهای فعال آن، دانشجویان و جنبش دانشجویی است. مسئله اصلی نوشتار حاضر، میزان قانون‌پذیری و رعایت هنجارهای این گروه اجتماعی به دلیل مؤثر بودن و مرجع بودن این گروه برای کل جامعه است. در صورتی که گروه‌های مرجع از میزان هم‌نوایی بالایی برخوردار باشند، به تبع آنها دیگر شهروندان نیز هم‌نوایی بیشتری با قوانین، ارزش‌ها و هنجارهای جامعه خواهند داشت.

سؤال‌های تحقیق

- قانون‌پذیری و رعایت هنجارها در بین دانشجویان تهرانی در زمان حاضر به چه میزان است؟

- تأثیر سطوح قانون‌پذیری بر دانشجویان یکسان یا متفاوت است؟

- رابطه متغیرهای زمینه‌ای (جنس، سن، مقطع و رشته تحصیلی، پایگاه اقتصادی-

اجتماعی، قومیت، محل تولد و میزان تحصیلات پدر و مادر دانشجویان) با قانون‌پذیری

دانشجویان چگونه است؟

پیشینه تحقیق

در زمینه قانون پذیری و رعایت هنجارها چند کار پژوهشی پیدا شد که عبارت‌اند از: صداقت زادگان (۱۳۸۲) در مقاله‌ای با عنوان «عوامل اجتماعی مؤثر بر وفاق اجتماعی در شهر تهران» برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد انجام شده است. پژوهشگر در این مقاله ابتدا با طرح مسئله وفاق در جامعه به آن پرداخته و در نهایت، اهم یافته‌های به دست آمده را ارائه کرده است. در این پژوهش وفاق در سطح کلان مورد بررسی قرار گرفته است نه در مورد قشری خاص. همچنین از نظریات آگوست کنت، دورکیم و پارسونز استفاده نموده و براساس نظریات این اندیشمندان جامعه معاصر ایران را بررسی کرده است. امینی (۱۳۸۲) در مقاله‌ای تحت عنوان «سیاست‌های تقویت هنجارهای اجتماعی» در برای تلاش دارد آسیب‌های هنجاری و راهکارهایی برای اخذ سیاست‌های تقویتی هنجارهای مثبت شناسایی و ارائه دهد. نویسنده راهکارهایی چون: تعریف هنجارهای مثبت توسط دولت و نخبگان برای جامعه در حال گذار ایران ارائه داده است.

تاجداری (۱۳۸۲) پژوهشی تحت عنوان «سازگاری وسایل هنجاری با اهداف ارزشی در بین سرپرستان خانوارهای شهر اراک» انجام داده است. محقق در طی این مطالعه با استفاده از نظریه مرتون موضوع را مورد کنکاش قرار داده است. در این مطالعه تاجداری برای چهار قالب، چهار گروه ساخته و یک گروه (همنویان) را نیز به آن اضافه می‌کند و بر اساس پرسش‌نامه‌ای که تهیه شد مشخص شد که فقط ۱۷ درصد هم‌نوا بودند یعنی هم هدف و هم وسیله را پذیرفته بودند. ۳۰ درصد نو‌آور بودند (هنجار شکن و خلافکار) یعنی حاضر بودند به خاطر رسیدن به اهداف خود وسایل نامشروع را انتخاب کنند. ۲۳ درصد واپس‌گرا بودند. ۸ درصد هم شورشی بودند و ۲۰ درصد نیز مناسک‌گرا بودند. نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که، یک رابطه بین انواع انحرافات و قشر یا طبقه اجتماعی به دست آمده است به طوری که هر کدام از اقشار اجتماعی بیشتر در معرض یک نوع از این گونه انحرافات هستند. برای مثال در قشر پایین نو‌آوری بیشتر است، در قشر متوسط و به خصوص متوسط پایین مناسک‌گرایی و در قشرهای بالا باز هم نو‌آوری بیشتر است.

علاوه بر موارد فوق، پژوهش‌های دیگری نیز در ارتباط با موضوع نوشتار حاضر - البته با نگاهی سلبی - مطالعه و رصد شد که به دلیل اطناب کلام از آن خودداری می‌شود، اما با وجود پژوهش‌های متعددی که در این زمینه انجام شده است این سؤال پیش می‌آید که پژوهش حاضر چه چیزی علاوه بر دیگر پژوهش‌ها مطرح می‌کند که ضرورت تحقیق آن تبیین شود؟ پژوهش حاضر با تأکید بر جامعه دانشجویی به عنوان یکی از الگوهای رفتار به بررسی میزان هنجارپذیری شهروندان دانشجویی تهرانی در زمان حاضر می‌پردازد. بنابراین، هرچند موضوع سابقه طولانی دارد، اما سه عامل برای انجام این پژوهش وجود دارد: جمعیت آماری متفاوت از دیگر پژوهش‌ها، جمعیت آماری به عنوان گروه مرجع یا الگوی رفتاری مدنظر جامعه و زمان انجام پژوهش است.

چارچوب نظری تحقیق

نظریه‌های مربوط به جامعه‌شناسی حقوق، مشتمل بر دو دوره می‌شود: نظریه‌های کلاسیک و نوین. علاوه بر این تقسیم‌بندی، تقسیم‌بندی دیگری نیز وجود دارد که مبتنی بر دو دیدگاه تضاد و وفاق اجتماعی است. از آنجایی که موضوع مقاله حاضر بررسی سطوح قانون‌پذیری است نه قانون‌گریزی، بنابراین نظریه‌های مربوط به دیدگاه وفاق اجتماعی دارای کاربرد می‌باشد. در نظریه‌های کلاسیک دیدگاه وفاق اجتماعی، نقش امیل دورکیم از همه نظریه پردازان پررنگ‌تر است. وی از میان سه مسئله عمده (اخلاق، مذهب و حقوق) که بیشترین توجه را به اخلاق و کمترین توجه را به حقوق داشته است.

«از نظر دورکیم پدیده‌های حقوقی چیزی جز تجلیات خاص پدیدارهای اخلاقی یا مذهبی نیستند. به نظر دورکیم خود جامعه یک پدیدار اخلاقی است که رفاه آن به وفاداری مردم به باورها و احساسات اخلاقی وابسته است» (علیزاده، ۱۳۸۷، ص ۱). به این ترتیب وی پایه حقوق را در مذهب و اخلاق می‌داند.

از آنجا که قواعد اخلاقی، بیانگر شرایط بنیادی همبستگی اجتماعی‌اند، امر اخلاقی، امری است که سرچشمه همبستگی اجتماعی است. بنابراین «جامعه، رویدادی بیگانه از عالم اخلاق نیست برعکس، جامعه، شرط ضروری اخلاق است. در واقع، بشر فقط از آن رو

موجودی اخلاقی است که در جامعه زندگی می‌کند» (دورکیم، ۱۳۶۹، صص ۴۲۵-۴۲۶). از نظر دورکیم، حقوق یکی از تجلیات اصلی و نیز وسیله‌ای برای همبستگی اجتماعی است. هرچند وی یک جامعه‌شناسی حقوقی نظام‌مند ندارد، اما طرح مفاهیمی چون: وجدان جمعی، همبستگی مکانیکی و ارگانیکی و به تبع آن اقسام حقوق چون: حقوق تنبیهی و ترمیمی از جانب وی، بنیان‌های نوعی جامعه‌شناسی حقوقی را پایه‌ریزی می‌کند.

«کی اریکسون» نیز از جمله نظریه‌پردازان نودورکیمی است که در زمینه جامعه‌شناسی حقوقی با رویکرد حقوق و اخلاق نظریه‌پردازی کرده است. اریکسون معتقد است که فروپاشی همبستگی اجتماعی در یک جامعه، باعث می‌شود جامعه به مجازات تخلفات کیفری دست بزند. به عبارتی دیگر، وقتی متجاوز و مجرم با خشم و نارضایتی اخلاقی جامعه روبه رو می‌شوند، مجازات‌های سخت و خشن برای حفاظت از مرزهای اخلاقی و هنجارین به اجرا درمی‌آید. در واقع، این مجازات‌ها نشان می‌دهند که مرز میان رفتار اخلاقی و غیراخلاقی چگونه ترسیم شده است (تروینیو، ۱۹۹۶، صص ۲۵۴-۲۵۶).

یک رویکرد دیگر به جامعه‌شناسی حقوق، رویکرد اجتماعی-حقوقی است. «هوفر» دارای این رویکرد است. وی پیوند نزدیکی میان حقوق و جامعه برقرار می‌کند تا جایی که در کتاب کامن‌لا می‌نویسد: «حقوق تجسم داستان تحول یک ملت در خلال گذر از قرن‌های بسیار است». به نظر هوفر، حقوق و قواعد حقوقی و نیز تفسیرهای حقوق‌دانان و دادرسان، همگی باید به نیازها و خواست‌های اجتماعی توجه داشته باشد و آنچه از اجرای این قواعد به بار می‌آید، ارزیابی شود (تروینیو، ۱۹۹۶، صص ۵۹-۶۰ و واگو، ۱۹۸۱ (۲۰۰۰)، صص ۵۰-۵۱). از نظر هوفر فقط حقوق‌دانان و دادرسی که با جنبه‌های تاریخی، اجتماعی و اقتصادی آشناست می‌تواند به ایفای وظایف خود به خوبی بپردازد. هوفر نقش عمده‌ای برای نبردهای تاریخی و اجتماعی قائل شده، اما بر عناصر اخلاقی به آن اندازه تأکید نکرده است. او حقوق را مجموعه‌ای از دستورات می‌داند که بیانگر اراده منافع مسلط در جامعه است و به وسیله قدرت و نیروی جبار پشتیبانی می‌شود. هرچند او معتقد بود اصول اخلاقی در صورت‌بندی اولیه قواعد حقوقی مؤثر است، بیشتر تمایل داشت اخلاق را بر اولویت‌های ارزشی گروه‌های قدرت در جامعه منطبق کند. به نظر هوفر

مهم‌ترین وصف هر قاعده حقوقی این است که به نیازهای جامعه، احساسات و عواطف موجود در جامعه پاسخ دهد (واگو، ۱۹۸۱، ص ۵۱ و کاتوزیان، ۱۳۷۷ ج ۱، ص ۱۸۱).

در باب نظریه‌های نوین جامعه‌شناسی حقوقی، می‌توان از نظریه کارکردگرایی ساختی نام برد. هرچند این نظریه، مراحل مختلف و نظریه‌پردازان متفاوتی را به خود دیده است، اما برجسته‌ترین نظریه‌پرداز آن، تالکوت پارسونز است. چارچوب نظری نوشتار حاضر نیز نظریه پارسونز در این باب است. به طور عام، «کارکردگرایان در بررسی‌های خود درباره چگونگی حفظ نظام‌های اجتماعی و بقای تعادل به هنجارها و ارزش‌های مشترک به عنوان چیزهایی اساسی و بنیادی برای جامعه توجه نشان داده‌اند. آنان بر وفاق همگانی تأکید و بر این واقعیت پافشاری می‌کنند که افراد از نظر اخلاقی در چارچوب ساختارهای اجتماعی موجود عمل می‌کنند. به نظر آنان همکاری اختیاری، ارادی و وفاق همگانی، چیزی است که نظام اجتماعی را یکپارچه می‌کند. از این رو هرگونه تعارض، نزاع یا آشوب و ناآرامی را زیان‌بار می‌دانند و بر این باورند که باید به سرعت برطرف شود و چنان تعدیل گردد که نظام اجتماعی دوباره بتواند به نظم بازگردد» (تروینیو، ۱۹۹۶، ص ۳۱۲).

پارسونز در صدد «تبیین مسئله نظم» است. مفهومی که در نظریه ساختارگرایی پارسونز اهمیت دارد «نظام اجتماعی» است. از آنجا که تبیین مسئله نظم مدنظر پارسونز است و مقاله حاضر نیز به «بررسی میزان قانون‌پذیری و رعایت هنجارها در جامعه معاصر ایران» می‌پردازد، «نظریه نظام‌ها»ی پارسونز بیش از دیگر نظریه‌ها تبیین‌کننده موضوع پژوهش حاضر است. قانون‌پذیری و رعایت هنجارها منجر به نظم اجتماعی خواهد شد و در مقابل قانون‌گریزی و رعایت نکردن هنجارها نظم، وفاق و یکپارچگی اجتماعی را مختل خواهد کرد. «در نظریه نظام‌های پارسونز، جامعه متشکل از افراد کنشگری است که اهداف مشترکی دارند» (تنهایی، ۱۳۷۱، ص ۱۴۶). در مکتب کارکردگرایی پارسونز، «نظام اجتماعی بزرگ» شامل همه چهره‌های زندگی اجتماعی است. در نظام اجتماعی بزرگ پارسونز دو عنصر مهم دیده شده است:

۱- انسان‌هایی که کنشگرند و در چارچوب نظام‌های چهارگانه کوچک‌تر عمل

می‌کنند؛

۲- اهداف مشترکی که مسلم و قطعی انگاشته می‌شود (تنهایی، ۱۳۶۹، ص ۱۴۷).

پارسونز با نظریه نظام اجتماعی، انتزاعی‌ترین نظریه را ارائه داد. این نظریه از این جهت انتزاعی است که مفهوم نظام اجتماعی با جامعه تفاوت دارد. هر الگوی سازمان یافته کنش متقابل به شکل خرد یا به شکل کلان «نظام اجتماعی» خوانده می‌شود. این مفهوم را می‌توان برای تحلیل گروه‌ها، اجتماع‌ها، نهادها، مؤسسه‌ها و جنبش‌ها به هر شکل و مقیاس که باشند به کار گرفت. در صورتی که جامعه از نظر پارسونز عبارت‌اند از: جماعتی نسبتاً خودکفا که اعضای آن به تأمین نیازهای فردی و جمعی خود قادرند و می‌توانند در چارچوب جامعه مورد نظر به زندگی خود ادامه دهند. ما در این مقاله نظام اجتماعی را به مثابه تمامی خرده‌نظام‌های اجتماعی اعم از نهادهای حقوقی، مدنی، اخلاقی و خانوادگی در نظر می‌گیریم. نظریه نظام اجتماعی می‌گوید: هر نظام کنش، چه اجتماعی، چه نهادی و چه مربوط به یک گروه کوچک و ... یک سلسله صور عام دارد زیرا هر نظام برای آن که بتواند در عملکرد خود به عنوان یک نظام توفیق یابد به لوازم کارکردی بخصوصی نیاز دارد. این لوازم و ابزارها عبارت‌اند از:

الف) انطباق و سازگاری با محیط؛

ب) هدف‌جویی یا دستیابی به هدف؛

ج) وحدت و هماهنگی یا یکپارچگی؛

د) حفظ موجودیت الگویی.

الگوی وی به صورت شکل زیر قابل ترسیم است:

نظام اجتماعی ۳	نظام فرهنگی ۴
نظام شخصیتی ۲	ارگانیزم رفتاری ۱

نمودار ۱: ساختار نظام کلی کنش (ریتزر، ۱۳۷۴، ص ۱۳۲)

به اعتقاد پارسونز نظام‌های اجتماعی بر نظام‌های فرهنگی - نظام ارزش‌ها، احکام اخلاقی و نمادهایی که بر همان اصول انتزاعی نظام اجتماعی مبتنی است - متکی هستند. شماره‌های هر نظام توضیح دهنده شدت تأمین اطلاعات و بخش نرم‌افزاری الگوی

پارسونزی است. بر این اساس، نظام فرهنگی با شدت چهار مرتبه نخست در تأمین اطلاعات را در نظام پارسونزی بر عهده دارد و ارگانیزم رفتاری نیز با شدت یک رتبه چهارم را به خود اختصاص می‌دهد. همچنین بر اساس تأمین انرژی این رابطه معکوس می‌شود. به این معنی که ارگانیزم رفتاری با شدت چهار مرتبه اول در تأمین انرژی را بر عهده دارد و نظام فرهنگی با شدت یک، رتبه چهارم را در تأمین انرژی نظام بر عهده دارد. بر اساس ساختار نظام کلی کنش جامعه و خرده نظام‌های آن و تکلیف‌های کارکردی آن نیز از طرف پارسونز چنین عنوان می‌شود:

نظام اعتقادی ۴	عرف اجتماعی ۳
اقتصاد ۱	سیاست ۲

نمودار ۲: جامعه و خرده‌نظام‌های آن و تکلیف‌های کارکردی

پارسونز حقوق را به عنوان مکانیزم کنترل اجتماعی می‌داند. به نظر وی، حقوق مجموعه‌ای از هنجارها یا قواعد حاکم بر رفتار انسانی در وضعیت‌های اجتماعی است. پارسونز معتقد است به دو دلیل باید حقوق را مکانیزم عام برای کنترل اجتماعی برشمرد:

- ۱- حقوق، نهادی است که با قواعد الگو یافته سروکار دارد و به انتظارات و تعهداتی مربوط می‌شود که در مورد آنها، ضمانت اجراهای گوناگون یا مجازات‌هایی برای عدم سازگاری و انطباق اجرا می‌کند؛
- ۲- حقوق، کارکردی عمومی در جهت تنظیم هرگونه رابطه اجتماعی دارد (تروینیو، ۱۹۹۶، ص ۳۱۹).

تروینیو (۱۹۹۶) متذکر می‌شود که به نظر پارسونز کارکرد اولیه قوانین و نظام حقوقی، ایجاد و حفظ همبستگی نظام اجتماعی است و برای انجام این کار باید عناصر بالقوه تعارض و کشمکش را تعدیل کند و گفت و گوهای مسالمت آمیز اجتماعی را ایجاد کند و انسجام هنجارین را نیز برآورده سازد یعنی نظام حقوقی باید به صورت نظام‌مند کنش‌های متقابل را از این راه تنظیم کند که همه افراد را بدون تبعیض در معرض انتظارات و تعهدات عمومی یکسان قرار دهد. دادگاه‌ها باید پاسخ‌های جا افتاده‌ای به چهار پرسش

عمده در خصوص ضمانت اجراها، صلاحیت قضایی، مشروعیت و تفسیر قوانین و قواعد حقوقی ارائه کنند. این پرسش‌ها، سؤال‌هایی است که در یک جامعه بزرگ و دارای درجه بالایی از تمایزها و تفاوت‌گذاری‌ها به وجود می‌آید. از نظر پارسونز چیزی که نظام حقوقی را به سیاسی مرتبط می‌کند، ضمانت اجراهای گوناگون است. ضمانت اجرا با نوعی اجبار همراه است و از آنجا که اجرای قواعد حقوقی از راه اجبار فیزیکی، فقط به نظام سیاسی اختصاص دارد، نظام حقوقی باید پیوندی نزدیک با حکومت داشته باشد. همبستگی دیگری که میان نظام حقوقی و نظام سیاسی می‌توان یافت در صلاحیت قضایی نهفته است. زیرا حکومت تعیین می‌کند چه سرزمینی و چه کسی در داخل آن سرزمین در معرض ضمانت اجرا قرار می‌گیرد. تا آنجا که به تفسیر و مشروعیت مربوط می‌شود، نظام حقوقی بیشترین استقلال را از نظام سیاسی دارد. زیرا وجود مقررات اساسی در حقوق عمومی، به مقررات ماهوی موجود در نظام حقوقی اقتدار می‌بخشد.

با توجه به اینکه اعمال قانون همیشه با کنترل اجتماعی عجین است اما در صورتی که جامعه‌ای از درجه بالایی از توافق همگانی ارزشی برخوردار باشد، این کنترل اجتماعی و اجرای فیزیکی و اجبار قواعد حقوقی در آن کمتر خواهد بود، بنابراین در این گونه جوامع، حقوق بهتر می‌تواند کارکرد همبستگی اجتماعی را تأمین کند. بنابراین، نوع و میزان همبستگی اجتماعی با میزان قانون‌پذیری، پذیرش و رعایت هنجارها کاملاً ارتباط دارد. در نتیجه حقوق در جوامع اقتدارگرا و بسته کمتر موفق بوده در حالی که در جوامع آزاد و باز به بهترین صورت می‌تواند کارکردهای خود را به اجرا گذارد.

فرضیه‌های تحقیق

- میزان قانون‌پذیری و سطوح سنجش قانون‌پذیری دانشجویان متفاوت است.
- بین جنسیت و سطوح قانون‌پذیری دانشجویان تفاوت معناداری وجود دارد.
- بین سن و سطوح قانون‌پذیری دانشجویان رابطه معناداری وجود دارد.
- بین مقطع تحصیلی و سطوح قانون‌پذیری دانشجویان رابطه معناداری وجود دارد.
- بین رشته تحصیلی و سطوح قانون‌پذیری دانشجویان تفاوت معناداری وجود دارد.

- احتمالاً هرچه میزان درآمد دانشجویان بالاتر، سطوح قانون‌پذیری آنان کمتر است.
- احتمالاً بین قومیت و سطوح قانون‌پذیری دانشجویان تفاوت معناداری وجود دارد.
- احتمالاً بین محل تولد و سطوح قانون‌پذیری دانشجویان تفاوت معناداری وجود دارد.
- بین میزان تحصیلات دانشجویان و سطوح قانون‌پذیری تفاوت معناداری وجود دارد.

تعریف عملیاتی مفاهیم

منظور از تعریف عملیاتی مفاهیم، تعریفی است که محقق یا محققان از آن مفاهیم با توجه به تجربه مشاهده خویش ارائه می‌کنند. بر این اساس، تعریف مفاهیم مربوطه این نوشتار با توجه به الگوی پارسونزی به شرح زیر است:

نظام فرهنگی: مجموعه عقاید و باورها، هست‌ها و نیست‌ها و بایدها و نبایدهایی است که چارچوب اعتقادی فرد را برای جهت‌دهی کنش وی به دست می‌دهد. نظام فرهنگی مبتنی بر نظام اعتقادی است. در این نوشتار نظام فرهنگی با گویه‌های مربوط به سطح فطری شاخص سازی شده است.

نظام اجتماعی: مجموعه ارزش‌ها و هنجارهایی است که از جانب عرف اجتماع بر افراد حاکم می‌شود و بر اساس آن فرد دست به کنش می‌زند. در این نوشتار نظام اجتماعی با گویه‌های مربوط به سطوح استبداد تاریخی، خانواده و اجتماعی شاخص سازی شده است.

نظام شخصیتی: نظام شخصیتی مبتنی بر خرده نظام سیاست است. نظام شخصیتی مجموعه قواعد و قوانینی است که از طرف حکومت به کنشگران القا می‌شود و چارچوب شخصیتی فرد را مشخص می‌کند. در این نوشتار نظام شخصیتی با گویه‌های مربوط به سطوح قانونی و سیاسی شاخص سازی شده است.

نظام ارگانیسم رفتاری: ارگانیسم رفتاری مبتنی بر خرده نظام اقتصاد است به این معنی که افراد جامعه به عنوان یک ارگانیسم منبع انرژی هستند. به عبارت دیگر، فرد از طریق

فعالیت خویش، انرژی لازم برای بقای جامعه را فراهم می‌کند. این مهم از طریق فعالیت اقتصادی افراد انجام می‌شود که در شغل و میزان درآمد آنان خود را نمایان می‌سازد. در این نوشتار نظام اقتصادی از طریق گویه‌های مربوط به سطح اقتصادی شاخص‌سازی شده است.

قانون‌پذیری: میزان هماهنگی و هم‌نوایی دانشجویان با قوانین رسمی کشور. هنجارها: آن بایدها و نبایدهایی که رعایت نکردن آنها با مجازات رسمی مواجه نمی‌شود ولی رعایت آنها در کنترل رفتار شهروندان مؤثر است. دانشجویان تهرانی: به کلیه دانشجویانی که در تهران مشغول تحصیل هستند گفته می‌شود اعم از اینکه متولد و ساکن تهران باشند یا نباشند.

روش شناسی تحقیق

نوع پژوهش این نوشتار بر اساس هدف کاربردی و در ذیل کاربردی بودن جزو روش‌های توصیفی - تحلیلی است. همچنین، با توجه به معیار وسعت جزء تحقیقات خرد و به لحاظ ماهیت روش، جزو تحقیقات کمی و پیمایشی است. ابزار اصلی پژوهش حاضر پرسشنامه بوده که طیف مورد استفاده در پرسش‌ها نیز، طیف لیکرت بوده است. همچنین برای تکمیل بخش‌های اسنادی کار از تکنیک فیش‌برداری استفاده شده است.

جامعه آماری این پژوهش را کلیه دانشجویان و دانش‌آموختگان تهرانی می‌باشد که بر اساس آمار سال ۱۳۸۹ مرکز آمار ایران تعداد دانشجویان استان تهران ۱۰۴۸۷۳۳ نفر ذکر شده است. حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران بر اساس آمار سال ۱۳۹۰ برآورد شده است. تعداد نمونه بر این اساس ۳۸۴ نفر محاسبه شد که با احتساب موارد ناقص، حجم نمونه در حدود ۴۰۰ نفر تخمین زده شده است.

برای انجام پیش‌آزمون یک حجم نمونه سی نفری انتخاب شد. برای روایی^۱ پرسش‌نامه از روش اعتبار محتوا^۲ استفاده شد. «اعتبار محتوا، روشی برای سنجش میزان اعتبار اجزای تشکیل دهنده یک ابزار اندازه‌گیری است که معمولاً توسط افراد متخصص در موضوع مورد مطالعه انجام می‌گیرد. از این رو، اعتبار محتوا به قضاوت داوران بستگی دارد» (کلانتری، ۱۳۸۷، ص ۷۷).

در این پژوهش نیز نظر دو تن از خبرگان مورد استفاده قرار گرفت. همچنین، تکمیل پرسش‌نامه‌ها همراه با مصاحبه برای تصحیح سنجش‌های پرسش‌نامه انجام شد که منجر به حذف برخی سؤال‌های پرسش‌نامه شد. سنجش پایایی^۳ نیز از طریق آلفای کرونباخ محاسبه شد. «زمانی که مقیاسی از نوع لیکرت وجود داشته باشد و محقق بخواهد از طریق گویه‌های مختلف یک مفهوم پیچیده را اندازه‌گیری کند، برای سنجش انسجام درونی مقیاس می‌تواند از آماره آلفای کرونباخ استفاده کند» (کلانتری، ۱۳۸۷، ص ۷۴). مقدار پایایی ابزار اندازه‌گیری بر اساس آلفای کرونباخ ۰/۷۲ به دست آمد که از میزان پایایی قابل ملاحظه‌ای برخوردار است.

یافته‌های تحقیق

الف) یافته‌های توصیفی

توزیع پاسخگویان بر حسب سن، جنس و ... به شرح زیر توصیف گردیده است:

جنس: بر اساس اطلاعات جدول، ۵۷.۹ درصد زن و ۴۲/۱ درصد از پاسخگویان مرد بوده‌اند.

سن: ۸۳/۵ درصد از پاسخگویان در سنین ۱۸ تا ۲۷ سال بیشترین درصد پاسخگویان را به خود اختصاص داده، ۱۵/۲ درصد در سنین ۲۸ تا ۳۷ در مرتبه دوم و ۱/۳ درصد نیز در سنین ۳۸ تا ۴۷ سال بوده‌اند.

-
1. Validity
  2. Content Validity
  3. Reliability

محل تولد: ۵۵/۶ درصد پاسخگویان متولد تهران و ۴۴/۴ درصد نیز متولد سایر شهرستان‌ها بوده‌اند.

وضعیت تأهل: ۹۱/۹ درصد پاسخگویان مجرد و ۸/۱ درصد نیز متأهل بوده‌اند.

مقطع تحصیلی: بیشترین درصد دانشجویان متعلق به مقطع کارشناسی با ۵۰/۵ درصد، در مرتبه دوم مقطع کارشناسی ارشد با ۴۰/۸ درصد و در مرتبه آخر مقطع دکتری با ۸/۸ درصد بوده‌اند.

رشته تحصیلی: بیشترین پاسخگویان در رشته فنی و مهندسی با ۴۱/۱ درصد و کمترین آنان در رشته تربیت بدنی با ۰/۳ درصد بوده‌اند. رشته علوم انسانی با ۲۹/۲ درصد رتبه دوم، علوم ادبی و انسانی ۱۲/۵ رتبه سوم، رشته پزشکی ۷/۸ رتبه چهارم، هنر ۵/۵ رتبه پنجم و علوم پایه با ۳/۶ رتبه ششم را به خود اختصاص داده‌اند.

قومیت: قومیت فارس با ۷۳/۲ درصد بیشترین، سپس قومیت آذری با ۱۸/۱ درصد در مرتبه دوم، قومیت لر با ۴/۸ درصد در مرتبه سوم، قومیت کرد با ۳/۶ درصد در مرتبه چهارم و قومیت عرب با ۰/۳ درصد کمترین میزان را به خود اختصاص داده است.

سطح سنجش قانون‌پذیری: بر اساس مدل آجیل پارسونز دارای چهار سطح سنجش قانون‌پذیری در جامعه دانشگاهی مطرح که شامل خرده‌نظام باور فرهنگی (سطح اعتقادی قانون‌پذیری)، خرده‌نظام مشارکت اجتماعی (سطح عرفی قانون‌پذیری)، خرده‌نظام گرایش سیاسی (سطح شخصیتی قانون‌پذیری) و خرده‌نظام اقتصادی (سطح رفتاری قانون‌پذیری) می‌باشد. میانگین نگرش اقتصادی دانشجویان دانشگاه‌های تهران ۱/۹۶، میانگین گرایش سیاسی آنان ۲/۳۷، میانگین مشارکت اجتماعی ۲/۵۱، و میانگین باور فرهنگی آنان ۲/۶۵ است. میانگین سطح سنجش قانون‌پذیری نیز ۲/۳۳ است که اگر میانگین متغیرهای فوق را بین یک تا پنج در نظر بگیریم، مشخص می‌شود که میانگین سطح سنجش قانون‌پذیری دانشجویان دانشگاه‌های تهران، پایین‌تر از حد متوسط است.

ب) یافته‌های تحلیلی

در یافته‌های استنباطی تأثیر متغیرهای مختلف بر قانون‌پذیری دانشجویان دانشگاه از آزمون‌های مختلفی استفاده شده است. تأثیر رشته‌های دانشگاهی بر قانون‌پذیری با استفاده از تحلیل واریانس یکطرفه، تأثیر جنسیت، وضعیت تأهل و محل تولد بر قانون‌پذیری با استفاده از آزمون تی تست، تأثیر سن، تعداد خانوار، درآمد و منطقه مسکونی بر قانون‌پذیری با استفاده از همبستگی آماری پیرسون، و در نهایت تأثیر تحصیلات، اوقات فراغت و قومیت بر قانون‌پذیری با استفاده از آزمون تحلیل واریانس یکطرفه مورد تجزیه تحلیل قرار گرفته است. در نهایت آنکه به منظور تعیین سطح سنجش قانون‌پذیری در قالب مدل آجیل پارسونز، با استفاده از مدل معادلات ساختاری لیزرل به آزمون نهاده شده است.

جدول ۱: میانگین سطح سنجش قانون‌پذیری در جامعه دانشگاهی

رشته‌های دانشگاهی و مدل آجیل پارسونزی	باور فرهنگی	نگرش اجتماعی	گرایش سیاسی	رفتار اقتصادی	قانون‌پذیری
علوم انسانی (میانگین)	۲/۵۴	۲/۳۷	۲/۱۶	۱/۸۸	۲/۲۵
علوم اجتماعی (میانگین)	۲/۷۱	۲/۴۵	۲/۲۸	۱/۹۳	۲/۲۲
رشته‌های دانشگاهی					
هنر (میانگین)	۲/۶۲	۲/۶۵	۲/۲۵	۱/۹۴	۲/۱۶
علوم پایه (میانگین)	۲/۴۶	۲/۱۴	۲/۴۹	۱/۶۸	۲/۰۳
فنی و مهندسی (میانگین)	۲/۶۸	۲/۶۹	۲/۵۶	۲/۰۷	۲/۵۸
علوم پزشکی (میانگین)	۲/۴	۲/۱۴	۱/۹۲	۱/۷۴	۱/۸۸
تحلیل واریانس					
آزمون F	۰/۸۹	۳/۵۶	۲/۳۹	۱/۴۶	۳/۱۸
سطح معنی داری	۰/۴۸	۰/۰۰۴	۰/۰۳۸	۰/۲۰	۰/۰۰۸

رفتار اقتصادی: تحلیل واریانس یکطرفه با خطای بیش از ۵ درصد نشان داده که تفاوت معناداری در خصوص رفتار اقتصادی در میان رشته‌های مختلف دانشگاهی وجود ندارد اما با استفاده از آزمون Post Hoc نشان داده است که دانشجویان رشته فنی و مهندسی بیش از دانشجویان رشته پزشکی از رفتار اقتصادی برخوردارند.

گرایش سیاسی: تحلیل واریانس یکطرفه با اطمینان ۹۵ درصد نشان داده که تفاوت معناداری در خصوص گرایش سیاسی در میان رشته‌های مختلف دانشگاهی وجود دارد.

همچنین با استفاده از آزمون Post Hoc نشان داده که دانشجویان رشته فنی و مهندسی بیش از دانشجویان رشته‌های علوم انسانی، علوم اجتماعی و علوم پزشکی از گرایش سیاسی برخوردارند.

نگرش اجتماعی: تحلیل واریانس یکطرفه با اطمینان ۹۹ درصد نشان داده که تفاوت معناداری در خصوص نگرش اجتماعی در میان رشته‌های مختلف دانشگاهی وجود دارد. همچنین با استفاده از آزمون Post Hoc نشان داده است که دانشجویان رشته فنی و مهندسی بیش از دانشجویان رشته‌های علوم انسانی، علوم اجتماعی، علوم پایه و علوم پزشکی از نگرش اجتماعی برخوردارند.

باور فرهنگی: تحلیل واریانس یکطرفه با خطای بیش از ۵ درصد نشان داده که تفاوت معناداری در خصوص باور فرهنگی در میان رشته‌های مختلف دانشگاهی وجود ندارد. قانون پذیری: تحلیل واریانس یکطرفه با اطمینان ۹۹ درصد نشان داده که تفاوت معناداری در خصوص قانون‌پذیری در میان رشته‌های مختلف دانشگاهی وجود دارد. همچنین با استفاده از آزمون Post Hoc نشان داده که دانشجویان رشته فنی و مهندسی بیش از دانشجویان رشته‌های علوم اجتماعی و علوم پزشکی از قانون‌پذیری برخوردارند.

جدول ۲: آزمون فرضیه‌های تحقیق

متغیرها	فراوانی	میانگین	مقدار تی	درجه آزادی	سطح معناداری
جنسیت	مرد	۱۶۳	۲/۵۱	۳۷۹	۰/۰۰۷
	زن	۲۱۸	۲/۲۱		
وضعیت تأهل	مجرد	۳۵۱	۲/۳۲	۳۸۰	۰/۴۹
	متأهل	۳۱	۲/۴۶		
محل تولد	تهران	۲۱۴	۲/۲۸	۳۷۸	۰/۲۶
	شهرستان	۱۶۶	۲/۴۱		

با توجه به جدول فوق، آزمون فرضیه‌های تحقیق به شرح زیر تفسیر می‌شود:
جنسیت: با ۹۹ درصد اطمینان می‌توان گفت که مردان بیش از زنان، قانون‌پذیر هستند.

وضعیت تأهل: با خطای بیش از ۵ درصد، تفاوت معناداری در خصوص قانون‌پذیری گروه مجرد و متأهل وجود ندارد.

محل تولد: با خطای بیش از ۵ درصد، تفاوت معناداری در خصوص قانون‌پذیری متولدین تهران و شهرستان وجود ندارد.

جدول ۳: همبستگی بین متغیرهای مستقل تحقیق

متغیرهای مستقل	تعداد فراوانی	مقدار همبستگی	شدت همبستگی	سطح معناداری
سن	۳۵۴	-۰/۱۰	بسیار ضعیف	۰/۰۳۲
منطقه مسکونی	۲۹۲	۰/۰۹	بسیار ضعیف	۰/۰۶۴
تعداد خانوار	۳۷۲	۰/۱۰	بسیار ضعیف	۰/۰۴۱
درآمد	۳۷۰	-۰/۱۴	بسیار ضعیف	۰/۰۰۳

با توجه به جدول فوق، آزمون فرضیه‌های تحقیق به شرح زیر تفسیر می‌شود:
سن: به میزان ده درصد بین سن و قانون‌پذیری، همبستگی منفی وجود دارد. به عبارت دیگر، هر چقدر سن دانشجویان افزایش یابد از میزان قانون‌پذیری آنها کاسته می‌شود. البته شدت این همبستگی بسیار ضعیف است.

منطقه مسکونی: با بیش از خطای ۵ درصد نشان می‌دهد که بین منطقه مسکونی (از منطقه یک تا ۲۳) و قانون‌پذیری، همبستگی معنادار وجود ندارد.

تعداد خانوار: به میزان ده درصد بین تعداد خانوار و قانون‌پذیری، همبستگی مثبت وجود دارد. به عبارت دیگر، هر چه تعداد خانوار دانشجویان افزایش می‌یابد میزان قانون‌پذیری آنان نیز افزایش پیدا می‌کند که البته شدت این همبستگی بسیار ضعیف است.
درآمد: به میزان ۱۴ درصد بین درآمد و قانون‌پذیری، همبستگی منفی وجود دارد. به عبارت دیگر، هر چقدر درآمد دانشجویان افزایش یابد میزان قانون‌پذیری آنان کاهش می‌یابد. البته شدت این همبستگی بسیار ضعیف است.

جدول ۴: تحلیل واریانس یکطرفه

متغیرها	فراوانی	میانگین	آزمون F	سطح معناداری
تحصیلات	دکترا	۲/۱۴	۲/۰۶	۰/۰۱۸
	ارشد	۲/۱۸		
	کارشناسی	۲/۴۹		
اوقات فراغت	کنسرت	۱/۸۴	۳/۷۴	۰/۰۰۳
	تئاتر	۱/۹۶		
	اینترنت	۲/۲۵		
	باشگاه	۲/۳۶		
	مطالعه	۲/۴۶		
قومیت	تلویزیون	۲/۸۴	۱/۴۵	۰/۲۲۷
	فارس	۲/۸۰		
	لر	۲/۴۲		
	آذری	۲/۴۶		
کرد	۲/۸۱	۱۴		

تحصیلات: تحلیل واریانس یکطرفه با اطمینان ۹۵ نشان داده که تفاوت معناداری در خصوص قانون‌پذیری در میان مقاطع تحصیلی دانشگاهی وجود دارد. با استفاده از آزمون Post Hoc نشان داده است که دانشجویان مقطع تحصیلی کارشناسی بیش از دانشجویان ارشد، از قانون‌پذیری بیشتری برخوردارند.

اوقات فراغت: تحلیل واریانس یکطرفه با اطمینان ۹۹ نشان داده که تفاوت معناداری در خصوص قانون‌پذیری در میان اوقات فراغت وجود دارد. به عبارت دیگر، با استفاده از آزمون Post Hoc نشان داده است که دانشجویانی که مطالعه می‌کنند بیشتر از کسانی که به کنسرت گوش می‌دهند، از قانون‌پذیری بیشتری برخوردارند. همچنین، دانشجویانی که تلویزیون تماشا می‌کنند بیشتر از کسانی که اوقات فراغت‌شان را با اینترنت، باشگاه، تئاتر و کنسرت سپری می‌کنند، از قانون‌پذیری بالاتری برخوردارند. در نهایت، دانشجویانی که به باشگاه می‌روند نسبت به کسانی که از به کنسرت گوش می‌دهند از قانون‌پذیری بالاتری برخوردارند.

قومیت: تحلیل واریانس یکطرفه با ۹۵ درصد اطمینان نشان می‌دهد که تفاوت معناداری بین قانون‌پذیری و گروه‌های قومی مختلف مشاهده نمی‌شود.

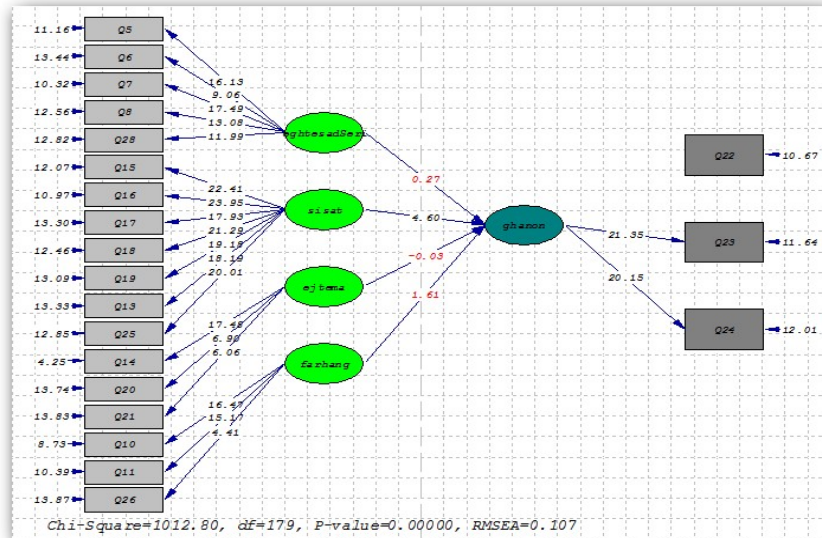
جدول ۵: آزمون الگوی نظری تحقیق و مدل معادلات ساختاری

عوامل	شماره	شاخص‌ها	آلفای کرونباخ	تحلیل عاملی	تأییدی
مقدار آلفا: ۰/۷۷ برگزار اقتصادی	۵	در کشور ما همه اقوام از امکانات مختلف بهره مند نیستند.	۰/۶۵	۱۶/۱۳	۰/۷۴
	۶	فرهنگ عمومی جامعه تنها نسبت به مجرمان متعلق به طبقه پایین دید منفی دارد نه مجرمان طبقه بالا.	۰/۴۱	۹/۰۶	۰/۴۶
	۷	توزیع درآمد در جامعه عادلانه نیست.	۰/۶۸	۱۷/۴۹	۰/۷۸
	۸	در کشور ما فرصت‌های شغلی برابری برای همه وجود دارد.	۰/۵۴	۱۳/۰۸	۰/۶۳
	۲۸	از نحوه مدیریت اقتصادی کلان جامعه ناراضی ام.	۰/۴۸	۱۱/۹۹	۰/۵۹
	۱۵	من به درستی کارهای شورای نگهبان در تأیید یا رد قوانین و نامزدهای انتخاباتی اعتماد دارم.	۰/۸۴	۲۲/۴۱	۰/۸۸
	۱۶	کارگزاران نظام در انجام وظایف خود مانند دفاع از حقوق ملت تلاش می‌کنند.	۰/۸۷	۲۳/۹۵	۰/۹۲
	۱۷	به پلیس از حیث تأمین امنیت برای مردم اعتماد دارم.	۰/۷۸	۱۷/۹۹	۰/۷۶
مقدار آلفا: ۰/۹۴ برگزار سیاسی	۱۸	به شایستگی و لیاقت فرماندهان انتظامی کشور اعتماد دارم.	۰/۸۸	۱۹/۱۸	۰/۸۰
	۱۹	به توانایی فنی، علمی و اخلاقی نیروی انتظامی در برقراری نظم اعتماد دارم.	۰/۸۱	۱۹/۱۸	۰/۸۰
	۱۳	اغلب مسئولان حکومتی در کار خود به مردم پاسخگو هستند.	۰/۷۰	۱۸/۱۹	۰/۷۷
	۲۵	به برگزاری هرگونه انتخابات و صحت نتایج آن اعتماد دارم.	۰/۷۸	۲۰/۰۱	۰/۸۲

۰/۸۷	۱۷/۴۸	۰/۳۶	به قانون‌گرایی کارگزاران حکومتی اعتماد دارم.	۱۴	مشارکت اجتماعی مقدار آلفا: ۰/۵۲
۰/۳۶	۶/۹۹	۰/۳۶	در حداقل یکی از نهادهای مدنی مشارکت و فعالیت دارم.	۲۰	
۰/۳۱	۶/۰۶	۰/۳۲	هویت‌های قومی مثل ترک، فارس، کرد و... باعث انسجام ملی است.	۲۱	
۰/۷۸	۱۶/۴۸	۰/۴۹	قوانین منطبق با خواسته‌ها و نیازهای اقشار جامعه نیست.	۱۰	باور فرهنگی مقدار آلفا: ۰/۵۶
۰/۷۳	۱۵/۱۷	۰/۴۵	قوانین طوری وضع شده‌اند که افراد مطلع از آن بدون آن که قانون‌گریز معرفی شوند، قوانین را به نفع خود تفسیر می‌کنند.	۱۱	
۰/۲۴	۴/۴۱	۰/۲۰	اعمال اجبار را در اجرای قوانین لازم می‌دانم.	۲۶	قانون‌پذیری مقدار آلفا: ۰/۸۷
۰/۸۷	۲۳/۲۵	۰/۷۵	از نحوه اجرای قوانین توسط مراجع ذی‌صلاح راضی‌ام.	۲۲	
۰/۸۳	۲۱/۳۵	۰/۷۵	قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران عامل وحدت ملی است.	۲۳	
۰/۸۱	۲۰/۱۵	۰/۷۷	به قضات دادگاه‌ها در اجرای عدالت قضایی اعتماد دارم.	۲۴	

گفتنی است که پرسش‌نامه سطوح سنجش قانون‌پذیری بر اساس مدل آجیل پارسونزی طراحی شده که شامل ابعاد چهارگانه؛ باور فرهنگی، مشارکت اجتماعی، گرایش سیاسی و نگرش اقتصادی بوده که بر قانون‌پذیری مؤثر است. مقدار آلفای کرونباخ هر یک از ابعاد چهارگانه فوق، بیانگر پایا بودن متغیرهای تحقیق فوق است. همچنین مقدار تی بالای ۲ برای هر یک از شاخص‌ها، بیانگر معتبر بودن هر یک از شاخص‌ها برای متغیرهای مورد نظر تحقیق و مدل آجیل پارسونز برای سطح سنجش قانون‌پذیری می‌باشد که بر آن اثرگذار است.

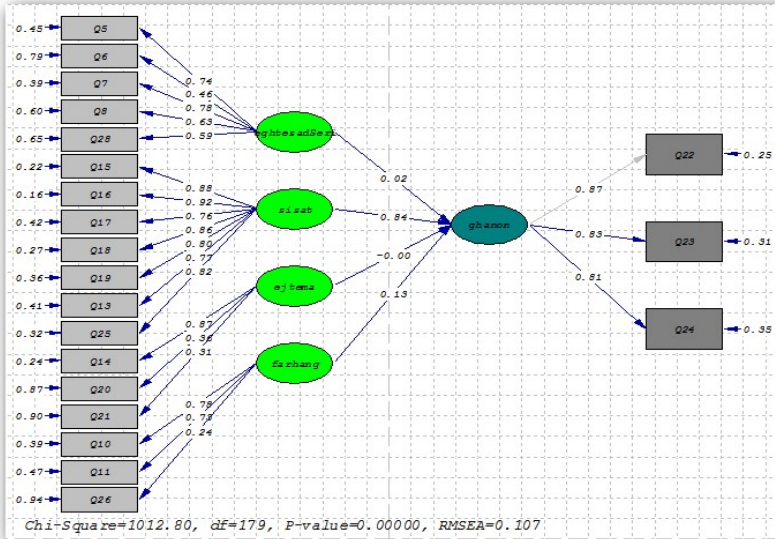
Structural Equations

$$\text{ghanon} = 0.021 * \text{eghtesad} + 0.84 * \text{siasat} - 0.0049 * \text{ejtemai} + 0.13 * \text{farhangi},$$

Error var.= 0.085 , $R^2 = 0.91$

(0.080)	(0.18)	(0.18)	(0.080)
0.27	4.60	-0.027	1.61

مدل معادلات ساختاری چارچوب فوق نشان می‌دهد که این الگو، به میزان نود و یک درصد ($R^2 = 0.91$)، تغییرات قانون‌پذیری دانشجویان را بر اساس مدل آجیل پارسونز، تبیین می‌کند. به عبارت بهتر، از میان چهار عامل؛ عوامل باور فرهنگی، مشارکت اجتماعی و نگرش اقتصادی، به دلیل مقدار تی کمتر از ۲، بر متغیر وابسته یعنی قانون‌پذیری اثر معناداری ندارند. ولی گرایش سیاسی به مقدار تی بالای ۲ ($4/60$) به میزان ۸۴ درصد در سطح بسیار بالایی بر قانون‌پذیری دانشجویان دانشگاه‌های تهران اثرگذار است.

- بنابراین براساس درجه اهمیت هر یک از شاخص‌های گرایش سیاسی دانشجویان که بر قانون‌پذیری آنان موثر می‌باشد به ترتیب به شرح زیر بیان می‌گردد:
- کارگزاران نظام در انجام وظایف خود مانند دفاع از حقوق ملت تلاش می‌کنند (۹۲ درصد)
  - من به درستی کارهای شورای نگهبان در تأیید یا رد قوانین و نامزدهای انتخاباتی اعتماد دارم. (۸۸ درصد)
  - به برگزاری هرگونه انتخابات و صحت نتایج آن اعتماد دارم (۸۲ درصد).
  - به توانایی فنی، علمی و اخلاقی نیروی انتظامی در برقراری نظم اعتماد دارم (۸۰ درصد).
  - به شایستگی و لیاقت فرماندهان انتظامی کشور اعتماد دارم (۸۰ درصد).
  - اغلب مسئولان حکومتی در کار خود به مردم پاسخگو هستند (۷۷ درصد).
  - به پلیس از حیث تأمین امنیت برای مردم اعتماد دارم (۷۶ درصد).

نتیجه‌گیری

نتایج تحلیل یافته‌ها در خصوص قانون‌پذیری در میان رشته‌های مختلف دانشگاهی نشان می‌دهد که دانشجویان رشته فنی و مهندسی بیش از دانشجویان رشته‌های علوم اجتماعی و پزشکی قانون هستند.

متغیرهای زمینه‌ای نظیر نقش جنسیت نشان‌داده که مردان بیش از زنان، قانون‌پذیرترند. در خصوص سن و درآمد دانشجویان نشان‌داده که سن و درآمد آنان بر میزان قانون‌پذیری اثرات منفی اما بسیار ضعیف بوده است. همچنین نتایج دیگر تحقیق در خصوص مقطع تحصیلی دانشجویان نشان‌داده که دانشجویان مقطع تحصیلی کارشناسی بیش از کارشناسی ارشد، از قانون‌پذیری بالاتری برخوردارند.

در خصوص نحوه اوقات فراغت دانشجویان نیز نتایج تحقیق به شکل دیگری نمایان شد. به عبارت دیگر، دانشجویانی که مطالعه می‌کنند بیشتر از کسانی که به کنسرت گوش می‌دهند، از قانون‌پذیری بالاتری برخوردارند. همچنین، دانشجویانی که تلویزیون تماشا می‌کنند بیشتر از کسانی که اوقات فراغت شان را با اینترنت، باشگاه، تئاتر و کنسرت سپری می‌کنند، از قانون‌پذیری بالاتری برخوردارند. اما در خصوص نقش سایر متغیرها نظیر؛ وضعیت تأهل، محل تولد، منطقه مسکونی و قومیت رابطه معناداری با قانون‌پذیری دانشجویان مشاهده نشده است.

براساس مدل پارسونز، سطح باور فرهنگی به عنوان انتزاعی‌ترین و بالاترین سطح، مطابق با «نظام فرهنگی» پارسونز است که خرده نظام اعتقادی نیز منطبق بر نظام فرهنگی ساختار نظام کنشی اوست که کارکرد سکون یا نگهداشت الگو را بر عهده دارد. سطح مشارکت اجتماعی نیز در خرده‌نظام‌های پارسونز در حیطه «عرف اجتماعی» است که آن نیز منطبق بر نظام اجتماعی در ساختار نظام کلی کنش است که کارکرد یکپارچگی را بر عهده دارد. همچنین پایین‌ترین و عینی‌ترین سطح، سطح اقتصادی منطبق بر «نظام اقتصاد» است که آن نیز با ساختار نظام کنش «ارگانیسم رفتاری» هماهنگ است و کارکرد تطبیق را بر عهده دارد. سطوح سیاست نیز پوشش‌دهنده «نظام شخصیت» پارسونزی است که دربردارنده خرده‌نظام سیاست است و کارکرد دستیابی به هدف را عهده‌دار می‌باشد.

بنابراین بر اساس مدل آجیل پارسونز دارای چهار سطح سنجش قانون‌پذیری در جامعه دانشگاهی مطرح که شامل خرده‌نظام باور فرهنگی (سطح اعتقادی قانون‌پذیری)، خرده‌نظام مشارکت اجتماعی (سطح عرفی قانون‌پذیری)، خرده‌نظام گرایش سیاسی (سطح شخصیتی قانون‌پذیری) و خرده‌نظام اقتصادی (سطح رفتاری قانون‌پذیری) است. میانگین نگرش اقتصادی دانشجویان دانشگاه‌های تهران ۱/۹۶، میانگین گرایش سیاسی آنان ۲/۳۷، میانگین مشارکت اجتماعی ۲/۵۱، و میانگین باور فرهنگی آنان ۲/۶۵ است. گفتنی است که سطح سنجش قانون‌پذیری دانشجویان تهران از پایین‌ترین سطح یعنی میانگین نگرش اقتصادی، تا بالاترین سطح باور فرهنگی بر میزان میانگین افزایش می‌یابد که به نوعی مطلوب رویکرد پارسونزی است. اما اگر فاصله میانگین یک تا پنج را در نظر بگیریم مشاهده می‌شود که سطوح سنجش قانون‌پذیری دانشجویان پایین‌تر از سطح متوسط و میانگین کمتر از عدد سه است که مطلوب فضای دانشگاهی نمی‌باشد.

با توجه به مدل معادلات ساختاری لیزرل نشان می‌دهد که سطح سنجش قانون‌پذیری دانشجویان دانشگاه‌های تهران با رویکرد مدل آجیل پارسونز تحت تأثیر خرده‌نظام سیاسی فضای دانشگاهی به میزان ۸۴ درصد و در سطح بسیار قوی مؤثر است و مهم‌ترین شاخص‌های شناسایی شده این خرده‌نظام، اعتماد سیاسی دانشجویان می‌باشد. به عبارت دیگر هر قدر که اعتماد سیاسی دانشجویان دانشگاه‌های تهران افزایش یابد به میزان ۸۴ درصد آنان را مقید به قانون‌پذیری می‌کند. در صورتی که سه سطح دیگر سنجش قانون‌پذیری یعنی خرده‌نظام فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی بر میزان قانون‌پذیری این دانشجویان مؤثر نمی‌باشد. بنابراین، به نظر می‌رسد که تأثیر بیشتر خرده‌نظام سیاسی بر قانون‌پذیری دانشجویان تحت تأثیر فضای سیاسی دانشگاه‌های تهران باشد که اثر این عامل را بسیار قوی جلوه داده است.

بنابراین عناصر مقوم قانون‌پذیری دانشجویان دانشگاه‌های تهران، اصلاح در خرده‌نظام سیاسی فضای دانشگاهی است که حاصل فضای اعتماد ساز توسط مسئولان حکومتی جامعه به ویژه نقش نیروی انتظامی یعنی تقویت توانایی فنی، علمی و اخلاقی کارکنان نیروی انتظامی در بستر محیط نظم اجتماعی و تقویت اعتماد است تا آنجا که بیشترین

اعتماد را دانشجویان نسبت به عملکرد و اقتدار پلیس داشته باشند. همچنین اعتماد به شایستگی و لیاقت فرماندهان انتظامی کشور در تأمین امنیت برای مردم و جامعه و از همه مهم‌تر برای فضا و جامعه دانشگاهی وجود داشته باشد.

منابع

- ابوالحسن تنهایی، حسین. (۱۳۶۹). *نظریه‌های جامعه‌شناختی (چاپ اول)*. تهران: انتشارات سمت.
- ابوالحسن تنهایی، حسین. (۱۳۷۱). *درآمدی بر مکاتب و نظریه‌های جامعه‌شناسی (چاپ اول)*. تهران: نشر مرنندیز.
- افشار، بهمن. (۱۳۵۶). *کاربرد حقوق در روابط اجتماعی ایران*. تهران: انتشارات ناردیس.
- امینی، محمودرضا. (۱۳۸۲). «سیاست‌های تقویت هنجارهای اجتماعی». فصلنامه فرهنگ عمومی. شماره ۳۷. صفحات ۲۴-۳۱.
- تاجداری، علیرضا. (۱۳۸۲). «سازگاری وسایل هنجاری با اهداف ارزشی در بین سرپرستان خانوارهای شهر اراک». فصلنامه فرهنگ عمومی، شماره ۳۶.
- دورکیم، امیل. (۱۳۶۹). *درباره تقسیم کار اجتماعی*. ترجمه باقر پیرهام، بابل: کتابسرای بابل.
- ریتزر، جورج. (۱۳۷۴). *نظریه جامعه‌شناسی در دوران معاصر*. ترجمه محسن ثلاثی، تهران: علمی.
- صانعی، پرویز. (۱۳۵۵). *حقوق و اجتماع*. تهران: انتشارات دانشگاه ملی ایران.
- صداقت‌زادگان، شهناز. (۱۳۸۲). *عوامل اجتماعی مؤثر بر وفای اجتماعی در شهر تهران*. فصلنامه فرهنگ عمومی، شماره ۳۶.
- ضمیران، محمد؛ عبادی، شیرین. (۱۳۷۵). *سنت و تجدد در حقوق ایران*. تهران: گنج دانش.
- علیزاده، عبدالرضا. (۱۳۸۷). *مبانی رویکرد اجتماعی به حقوق: جستاری در نظریه‌های جامعه‌شناسی حقوق و بنیادهای حقوقی ایران*. تهران: سمت.
- کاتوزیان، ناصر. (۱۳۷۷). *فلسفه حقوق ج ۱ (چاپ اول)*. تهران: شرکت سهامی انتشار.
- کلاتری، خلیل. (۱۳۸۷). *پردازش و تحلیل داده‌ها در تحقیقات اجتماعی - اقتصادی*. تهران: فرهنگ صبا.

مرکز آمار ایران. (۱۳۸۹). آمار دانشجویان دانشگاه‌های تهران، تهران: مرکز آمار ایران.
وثوقی، منصور؛ نیک‌خلق، علی‌اکبر. (۱۳۷۷). مبانی جامعه‌شناسی، تهران: خردمند.

منابع لاتین

- Feader, Norman T (1984) "Masculinity, Femininity, psychological Androgyny and the structure of value " Jornal of Personality and social Psychology, vol 47, p604-20.*
- Manstead, Antony S.R. and Miles Hewstone (1996) "The Blackwall Encyclopedia of Social Psychology" Blackwall publishers, p 665.*
- Sills, David (1972), "International Encyclopedia of Social Sciences" vol 15-17. 9-10, Mac Millan free press, p288.*
- Tervino, A. Javier (ed.); (1996) The Sociology of Law, Classical and Contemporary Perspectives; St. Martin's Press, New York.*
- Cotterell, Roger; (1984), The Sociology of Law, An Introduction; Butterworth.*
- Vago, Steven; [2000] (1981) Law and Society; Six edition, Englewood Cliffs, NJ, Prentice Hall, Inc.*